

106. Kungshället: Kjula ås, Kjula sn, Öster Rekarne hd.

Pl. 50. Pl. 8: B. 753.

Litteratur: B. 753; L. 797; Peringskiöld, Mon.; Stephens, ONRM II, 801; Indebetou, Södermanl. minnen s. 188 (1877); Runverser s. 216; Schück, Stud. i nord. litteratur- och religionshist. s. 189; S. Lindqvist, Fornvännen 1914, s. 218 f.

Runstenen står på Kjula ås vid södra kanten av landsvägen mellan Strängnäs och Äskilstuna, 17 steg från toppen av den backe, som kallas Kungshället och som nu undvikits genom att lägga vägen 120 steg sydligare. Peringskiöld anger denna plats vara: »Kiuhla åss widh Tinghögana.» Stenen står vid foten av en väldig gravhög, och på åsen söder om landsvägen och öster ut från Kungshället finnes en hel mängd stora gravhögar. Utefter landsvägens södra kant stå bautastentar, vilkas motsvarighet kanske runstenen utgör för sin hög. Även norr om landsvägen mitt emot runstenen finnas bautastentar och högar.

Ämnet är gråsten, höjden 3,30 m, bredden vid foten 1,09 m, i toppen längs övre kanten 1,10 m, slingans bredd 12 cm.

Inskriften börjar med 1—6 **alrikr**, som följes av två sneda kors, det övre tydligt, det nedre mycket skadat. Även efter 7—12 **raisti** vars **s** är r , stå två kors, annars blott ett. Då ristaren alltså tröttnat på skiljetecken av två kors, talar detta för att korset framför **alrikr** icke ristats uti inskriftens början utan först efter **kuni**, där det ock här skall upptagas. I **siripar** är övre staven i **s** neddragen till nedre slinglinjen. Mellan **sin** och **fapur** finnes intet skiljetecken, och därefter följer en klyfta i stenen, på vars sidor ett par insänkningar torde utgöra spår av det sneda korset i B. 753. Även efter **sbiut** finnes ett kors. I **uisitaula** har det sista **u** riktig form men betydelsen är **r**. Mellan **uarit** och **hafpi** står kolon. I **burg** har **g** prick. Efter **umbrutna** står ett kolon av djupa punkter, och därpå 79 **i**, en lika djup stav som runorna i allmänhet på stenen, som ock tyckes följas av ett kolon, vari särskilt den övre punkten tyckes tydlig, om än icke som i föregående kolon. Efter kolon tyckes en uppåt höger krökt stav finnas, som i B. 753 är antydd genom en skuggning och upptages av Hermelin som v. bistaven till A , vars stav 80, skulle utgöra, som alltså läses A men med säkerhet är t a .

I **firp** har kanske **i** prick. I ordet **karsar** har prof. O. v. Friesen i sitt inträdestal i Kungl. Vitterhets, hist. och ant.-akademien tisd. d. 4 mars 1913 uppfattat **s** som **u**. Vänstra **s**-staven är klar 8 cm, 4,5 nedifrån utgår den fördjupning, som utgör mellanstreck och är 3,5 cm lång, och därefter övre delen av den 6 cm långa nedre högra staven i **s** från en knöl i stenen men löper sedan, kännbar för fingret, på ett litet avstånd från knölens kant. På de 2 cm, som bistaven till **u** skulle löpa ovan högra knäet till **s**, kännes ingen fördjupning utom alldeles intill övre slinglinjen. Prof. O. v. Friesens läsning av 97—102 **karsar** såsom **karuar** synes mig alltså icke stödjas av ställets utseende, som jag ännu en gång granskat 16 juni 1922, och blott då kunna komma i fråga, om endast med den en tilltalande tydning kunde vinnas. Prof. O. v. Friesen fasthåller vid sin uppfattning och har godhetsfullt meddelat mig sitt undersökningsprotokoll om ordet: »I $\text{Y} \text{t} \text{R} \text{N} \text{t} \text{A}$ alldeles säkert ursprungligen ett **N** men skadadt dels genom att toppen af bistafven och meliersta delen af hufvudstafven afflagrat och dels genom att midtpartiet mellan bistafvens topp och hufvudstafven ända intill denna senare bortfallit. Dock kröker ännu bistafven tydligt och hufvudstafven går en god bit nedom den punkt, där den förmenta bindestafven i h skulle utgå.» I 103—106 **kuni** saknar **n** stav och synes aldrig hava bestått av annat än bistaven, ordet skiljes genom ett kors från begynnelseordet 1—6 **alrikr**, under vilket slutordet 107—110 **alar** är ristat på mittytan, som det synes, både föregånget och följt av kors.

Inskriften är alltså följande:

	5	10	15	20	25	30	35	40				
Vänstra slingan:	alrikr	raisti	stain	sun	siripar	at	sin	fapur	sbiut	Högra slingan:		
sar	uisitaula	um	uarit	hafpi	burg	um	brutna	i	auk	um	barpa	Vänstra slingan:
45	50	55	60	65	70	75	80	85				
firp	han	karsar	kuni	Utom slingan:				alar				
90	95	100	105						110			

Tydningen av högra slingan och inskriftens slut erbjuder stora svårigheter. Ett värdefullt tydningssökningsförsök är det av S. Bugge i *Runverser*, sid. 217, som jag först vill anföra i dess helhet:

»Mulig er allerede: *sun Siridark*

at sinn faður Spiüt

ment som Vers. I anden Verslinje ser jag Efterligning af ældre Indskrifter, hvori *at sinn faður* uden Navn har dannet en Linje.

uisitarla = *vestarla*. Jeg antager at andet **i** her er en (unødvendig og uheldig) Betegnelse for en Vokallyd, som Runicisten har troet at høre. Men det har i Virkeligheden ikke været en fuldt udviklet Vokal, der har dannet en Stavelse. »Hvislelyden *s* har noget, der minder om Vokalen *i*» siger J. Storm i *Norvegia* I, 89. Denne *i*-lignende Lyd kan fremtræde tydeligere artikuleret ved Forbindelsen af *s* med *t*, som nypers. *fsitāreh* Stjerne = zend. *çtare*.

Foran **auk** har Hermelin **i**:, men **a** i **auk** er hos H. utydelig. Jeg finder intet Bevis for, at man har kunnet sige *bærja borg* i Betydning af »at fælde Borgmænd». Derfor forstaar jeg med Stephens **firþ ferð** som Object for *barða*, uden dog derfor med Stephens at henføre det til samme Verslinje som *barða ferð* betyder her, som i norrön Digtning, »Folk», »Krigere». **i**: foran **auk** antager jeg for rigtigt, og forstaar det som *i* »deri» (I Borgen). For *i* (i den) jfr f. Ex. Atlamál 41: *meðan í qnd hixti* (i ham); Vaf. 31: *unz ör varð jótunn* (deraf). Med stillingen af *ferð* i Verslinjen jfr *hár baðmr* Vspá 19. *hopt* Vspá 34; *stæin* L. 897; *auk* er ved poetisk Ordstilling sat efter *i*. Denne Ordstilling har vistnok sin Grund deri, at *auk* oprindelig er et Adverbium »tillige». Lignende Ordstilling i Hávamal 143: *Dvalinn ok dvergum fyr*; Atlakv. 35: *jǫfrum ok qlkrásir valði*; L. 879: **kara auk stainbro**.

Tilbage staar: **han** × **karsar** × **kuni** (af **n** sees paa Hermelins Tegning kun Kvisten, ikke Staven) × **alar**. Dette maa betegne *hann kunni* (kjendte eller forstod) *allar karsar*. Altsaa har, som Alliterationen med *kunni* viser, **karsar** været udtalt med *k*, ikke med *g*. Det maa, hvis Læsemaaden **karsar** er rigtig, være et Hunkjønnsord i Accus. Flertal, af Nom. Ental **kqrs*. Dette **kqrs* er mulig et fremmed Ord. Jeg tør ikke tænke paa ags. *ceaster*, *cæster*, Borg, da jeg ikke kunde godtgjøre, at *karsar* kunde være omsat for *kas(t)rar*. Jeg har tænkt mig som en Mulighed, at **kqrs* kunde stamme fra byzantinsk *κοῦρσον* Streifetog, og at dettes Flertalsform *κοῦρσζ* var blevet opfattet som Hunkjønnsord i Ental. I Byzantinsk skrives ogsaa med *o* *κοσιρίοι*, *χουρσριοι*. Græske *o* er her, hvis min Gjetning om *karsar* er rigtig, i Oldsvensk gjengivet ved *o*. Saaledes er fremmed *o* i Oldnordisk oftere gjengivet ved *o*, f. Ex. Navnet paa et Landskab i Skottland oldisl. *Atjoklar* af gæl. *Ethocl* (Munch, *Norske Folks Historie* c S. 846), *Atholla* (Stokes, *Goidel*, S. 115), nu *Athole*. **kqrs* maatte efter nordisk Analogie danne Accus. pl. *karsar*. Et Laanord, der hører til samme Ordstamme, er oldisl. *kussari*, se *Arkiv f. nord. Filologi* II, 167 f.; dettes Vokal slutter sig til byzant. *κοῦρσριοι*. Jeg formoder altsaa at **kqrs* Acc. pl. *karsar* betegner »Streifetog til Søs med lette Skibe.

Altsaa: **burg** (eller *borg*) **um brutna** (eller : *brotna*)

<i>i auk um barða</i>	A 3
<i>ferð, hann karsar</i>	A 3
<i>kunni allar</i>	A 4

»han kjendte alle Korsartog»; han var övet i alskens Streifetog til Søs (saadanne som udførtes af *cursarii*).

Mot Bugges tydning anmærkte jag *Runverser* s. 219 den inveklade ordstallningen, vilken jag sökte häva på ett sätt, som jag efter inskriftens undersökning icke mer kan fasthålla, nämligen genom antagandet, att uti **iauk** × **umbarpa** **i** vore avflagning för **h** och att × **hawk** + **umbarpa** betydde »slagen med hugg», vilket jag i likhet med Bugge hänförde till **firþ**, *ferð*. Vidare påpekade jag, att i *The Saxon chronicle*, jfr Steenstrup, *Normannerne* I, s. 276, II, s. 82 not. *fyrd* är det stående uttrycket för den engelska, *here* för den danska hären och att *ferð* här alltså möjligen utmärker särskilt den engelska hären som Spjuts fiende.

Prof. O. von Friesen valde denna runinskrift till ämne för sitt inträdestal i Kungl. Vitterhets-, hist.- och antikvitetsakademien d. 4 mars 1913, vilket icke är tryckt och alltså icke utförligare kan anföras. Enligt min anteckning översatte han därvid **burg um brutna iauk um barpa** med »den brutna borgen högg han omkring

barderna», läste **karuar** för **karsar**, vilket troligen är omöjligt, se ovan, återgav **firþ han karuar kuni alar** uti isl. ortografi med *ferð hann *korrar* (isl. *kqr* f. »säng, sjuksäng», jfr gr. γέρως, γέρων) *kunni all(r)ar* och översatte: »han kände alla sjukdomens arter».

Prof. O. v. Friesens tydning tilltalar genom att alla verser bliva lediga och **firþ** får en naturlig plats men innehåller för övrigt så många betänkligheter, att den svårligen kan anses riktig. **burg um brutna iauk um barþa** måste ju omtala, vad Spjut hade uträttat västerut och kan alltså icke omtala barderna i norra Tyskland, jfr Sö. 166 Grinda: **kupuir : uar : uastr : a : aklanti : kialti : skifii**, redan i **brutna** ligger borgens förstöring, och det vore naturligare, att barderna nedhöggas än deras borg, isl. *kqr* betyder visserligen »sjuksäng» men dess böjning som wō-stam är icke uppvisad, och även om uttrycket »han kände all sjuksängs färd» skulle låta säga sig om en läkekunnig, saknar ett dylikt lovord alldeles motstycke i runinskrifter och är för olikartat med de förut omnämnda krigiska bragderna för att vinna tilltro, förutom att ju läsningen *karuar* för *karsar* icke kan godtagas.

Frånsett det dunkla ordet **karsar** synes Bugges tydning för övrigt kunna vara riktig. Detta **karsar**, som uttrycker föremålet för Spjuts kunskap, jfr isl. *kunna rúnar*, *seið*, *bók*, *margar tungur*, synes dock böra stå i närmare samband med det föregående, än Bugge antagit. Närmast synes ligga att antaga det som variation till *burg* och i så fall en vid inlåningen i nord. språk försiggången omställning av ags. *ceaster*, *cæster*, vilken möjlighet Bugge avvisar.

Översättning: Alrik reste stenen, som till Sigrid, efter sin fader Spjut, som västerut varit hade, nedbrutit borg och i den slagit anglosaxarnes här. Anglosaxiska fästena kände han alla.

Inskriftens slut är i metrisk form:

» <i>sar væstarla</i>	»som västerut
<i>um varit hafdhi,</i>	varit hade,
<i>borgh um brutna</i>	brutit borg
<i>i ok um bardha;</i>	och borgmän däri slagit;
<i>færdh han karsar</i>	befästningskonster
<i>kunni allar.</i>	kunde han alla.

107. Balsta, Klosters sn, Öster Rekarne hd.

Pl. 50. Pl. 7: B. 746.

Litteratur: B. 746; L. 973; J. Peringskiöld, 1686; Broocman, Sagan om Ingvar Vidtfarne, s. 95; O. Hermelin, Öster Rekarne härads forulemningar s. 331.

Runstenens plats anges i B. 746 vara: »I Baalsta Täppa», Broocman uppgiver, att den 1760 till en stor del låg under gärdesgården i diket vid landsvägen. Den står nu bakåtlutande rest 117 steg väster om Greby bro, som leder över Karpbäcken, vilken nu är ett dike, troligen väsentligen på sin forna plats.

Ämnet är gråsten, höjden 1,70 m, bredden vid foten 70 cm, i toppen över nedre slinglinjen 55 cm, slingans bredd 10—12 cm.

Inskriften börjar med ett kolon av närstående punkter. I **stein** fortsättes pricken på **e** av en fåra åt vänster. Ordet »denna» är fullt säkert **þnsi** som i B. 746. Uti **ha[n]** är **n** alldeles borta och skiljetecken finnes ej heller därefter. Kolon står både före och efter **mip**, blott efter **ikuari**, framför vilket intet skiljetecken finnes. En punkt på ytan ovan korset ser ut att vara ristad.